

HUQUQSIZ DAVLAT BO'LMAYDI

Jo'rayev O'zbekxon Dilshodbek o'g'li

Farg'ona viloyat yuridik texnikumi o'quvchisi

Telefon: +99890-845-12-00. E-mail jurayevxofiz@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15678327>

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif davlat va huquq haqida fikrlar yuritgan. Davlat vujudga kelishi bilan huquq ham vujudga keladimi yoki davlat o'zi vujudga kelishi kifoyami degan savollarga faktlar bilan fikrlar yuritadi. Davlat va huquq nimalarni ifoda etishi haqida fikrlar bayon etgan.

Kalit so'zlar: Davlat vujudga kelishi haqida tarix qanday fakt keltiradi Davlatning belgilari va uning maxsus aparati qanday ishlaydi va huquqning davlatga zarurligi haqida so'z yuritar ekanmiz. Davlatning asosiy maqsadi va vazifalari nimalardan iboratligi, davlat qanday ishlarni olib boradi.

Abstract. In this article, the author discusses ideas about the state and law. The author presents arguments and facts to address questions such as whether the law comes into existence with the emergence of the state or whether the existence of the state alone is sufficient. The article also expresses thoughts on what the state and law represent.

Keywords: This article explores the historical facts surrounding the emergence of the state, discusses the characteristics of a state, and examines how its special apparatus functions.

It also considers the necessity of law for the existence of the state. The author reflects on the main goals and functions of the state, as well as the types of activities a state undertakes.

Anotasyon: Bu makalede yazar, devlet ve hukuk hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Devletin ortaya çıkışıyla birlikte hukukun da ortaya çıkıp çıkmadığı veya sadece devletin varlığıyla yetinilip yetinilemeyeceği gibi sorulara dair fikir ve gerçeklerle açıklamalar yapılmıştır. Devlet ve hukukun neyi ifade ettiği konusunda görüşler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Devletin ortaya çıkışı, tarihi gerçekler, devletin özellikleri, özel aygıtın işleyişi, hukukun devlete gerekliliği, devletin temel amaçları ve görevleri, devletin faaliyet alanları.

Davlatdan oldin jamiyat shakllanishi davomida uni boshqarish ehtiyoji ham vujudga kelgan. Jamiyatning har bir a'zosi o'z manfaatlari-ga ega bo'ladiki, ularni kelishtirmasdan, muvofiqlashtirmas-dan turib, jamiyat mavjud bo'la olmagan, bunda aynan man-faatlar muhim reguliyator sifatida namoyon bo'lgan. Ijtimoiy aloqalarning tadrijiy rivojlanishini hamda jamiyatda barqaror hayot tarzini ta'minlash uchun ushbu manfaatlarni umumiy farovonlik yo'lida uyg'unlashtirish talab etiladi. Bunday uyg'unlashtirishga esa ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan normalarni shakllantirish hamda ushbu qoi-dalarning bajarilishini ta'minlovchi ijtimoiy hokimiyatni joriy etish orqaligina erishiladi.

Ibtidoiy jamoa tuzumida shakllangan ijtimoiy normalar-ning xususiyati shundaki, ular oila, urug' va qabilaning ijti-moiy-iqtisodiy birligini ifodalash va ta'minlash bilan birga, kishilarning kundalik hayot tarziga ham chuqur singib ketgan. Tabiatdagi jonzoqlar biologik, tabiat qonunlari asosida hayot kechiradi.

Jamiyat a'zolari esa tabiiy va biologik qo-nunlar bilan bir qatorda ongli faoliyatlari natijasida muayyan qoidalarni yaratganliklari bois shaxs sifatida shakllanganlar. Jamiyat shakllanishining dastlabki bosqichida diniy marosim-lar va udumlar kabi ijtimoiy normalar ham muhim ahamiyat kasb etgan. Ibtidoiy jamiyatdagi ijtimoiy qoidalar odamlarga atrof tabiiy muhitdan xavotirlanish va qo'rqishdan xoli bo'lishga va uni ishlab chiqarish faoliyatiga yo'naltirishga imkon bergan, bu esa jamiyatda barqaror munosabatlarni o'rnatishda muhim omil bo'lgan. Ijtimoiy normalar o'zlashtiruvchi xo'jalikning mavjud bo'lishi va urug'ni davom etishini ta'minlagan, ozuqani topish-ning muayyan usullarini tartibga solgan va oila-nikoh munosabatlarini mustahkamlagan.

Adabiyotlarda ushbu normalar mononormalar deb ataladi. Ular jamiyatdagi insonlarning asosiy manfaati yashash uchun kurashishini ifoda etgan. Ushbu manfaat tabiat kuchlariga, turli xavf-xatarga qarshi tu rish uchun jamiyatdagi kuchlarni birlashtirgan.

Jamiyat shakllanishining dastlabki davrida amal-da bo'lgan ijtimoiy normalar quyidagilar bilan tavsiflanadi:

1) mazmunan sodda va murakkab bo'lmagan ijtimoiy mu-nosabatlarni tartibga solgan.

Masalan, urug'doshlar ichida kimga olovni uzatish vazifasining yuklatilishi masalasi yoki ov natijasida qo'lga kiritilgan o'ljani qanday taqsimlash ijtimoiy normalar asosida hal qilingan;

2) ijtimoiy normalar asosan odatlar ko'rinishida bo'lgan (yalni uzoq vaqt davomida ko'p marotaba qo'llash natijasida odatga aylangan tarixiy shakllangan xulq-atvor qoidalari):

3) hali yozuv shakllanmaganligi bois yurish-turish qoida lari kishilar xulq-atvorida va ongida mavjud bo'lgan;

4) jamiyat a'zolari tomonidan amal qilinishi ishontirish va majburlash (urug'dan quvish) choralari bilan ta'minlangan:

5) qoidalar man etish tavsifi (tabu tizimi)ga ega bo'lgan. normalarning mazmunida huquq va majburiyatlar qat'iy belgi lanmagan va boshqalar.

Ijtimoiy normalar bilan jamiyat hayotini tartibga solish in-soniyat hayotida eng muhim yutuqlardan biri hisoblanadi. Ularning barcha uchun qat'iy qilib o'rnatilganligi va unga amal qilishning ta'minlanishi jamiyatni tartibga keltiradi. Qoidalar qanchalik hayotiy, adolatli bo'lsa va ularni amalga oshirilishi ta'minlansa, bunday jamiyatda ijtimoiy tartib yuksak darajada bo'ladi.

Aksincha, qoidalarga rioya etilmasa, normalar buzilsa. jamiyat hayotida tartibsizlik yuz beradi. Tartibsizlik jamiyatni oxir-oqibatda halokatga olib kelishi mumkin. Ibtidoiy jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy hokimiyat oila viy munosabatlarga asoslangan, chunki jamiyat tashkil to-pishining negizini urug' (urug' jamoasi), ya'ni haqiqiy yoki taxminiy qon-qarindoshlikka, shuningdek umumiy mulk va mehnatga asoslangan kishilarning jamoasi tashkil etgan. Har bir urug' alohida xo'jalik yuritishi, ishlab chiqarish vositalari-ning egasi bo'lishi, umumiy mehnat jarayonining tashkilot-chisi sifatida namoyon bo'lgan. Urug'lar yanada yirik bo'lgan tuzilmalar fratriya, qabila, qabilalar ittifoqini tashkil qilgan. Hokimiyat butun jamoa (urug' yig'inlari), shuningdek ibtidoiy jamiyat hayotining muhim masalalarini hal qiluvchi urug' vakillari (oqsoqollar, oqsoqollar yig'ini, harbiy boshliqlar. Kohinlar) tomonidan ham amalga oshirilgan.

Ijtimoiy hokimiyat va boshqaruv jihatidan ibtidoiy jamiyatning quyidagi xususiyatlarini ko'rsatib o'tish mumkin: ibtidoiy jamoa tuzumida kishilarning urug' yoki qabila-ga mansubligi ularning qon-qarindoshligiga qarab aniqlangan: ijtimoiy hokimiyat to'laligicha jamiyatning

o'ziga te-gishli bo'lgan, bunda urug' uchun eng muhim bo'lgan masala-lar yuzasidan boshqaruv qarorlari urug' a'zolarining umumiy yig'inida qabul qilingan. Boshqaruv ishlarida urug'ning barcha katta yoshli a'zolari - erkaklar ham, ayollar ham teng ishtirok etganlar; ibtidoiy jamoa tuzumida davlatga xos bo'lgan xususi-yatlar (hokimiyat tuzilmalari, armiya, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqa muassasalar) mavjud bo'lmagan. Ijtimoiy boshqaruv urug oqsoqollari, sarkardalar, umumiy yig'in doirasida amalga oshirilgan;

ijtimoiy faoliyat ustidan joriy rahbarlikni jamoa tomo-nidan saylangan urug oqsoqoli amalga oshirgan. Favqulodda muhim ishlarni hal qilish uchun oqsoqollar kengashi chaqiril-gan.

Oqsoqollar hokimiyati urug'ning keksa a'zolarining mut-laq obro'si, chuqur hurmat-e'tibori, tajribasi va aql-zakovatiga asoslangan:

urf-odatlar ibtidoiy jamoa hayotiy faoliyatining qat'iy tartibga bo'ysunishini ta'minlagan.

Urf-odatlar avlod-dan-av-lodga o'tib borgan. Urf-odatlarga taqiq (tabu), axloq, afsona. marosimlar kirgan: ijtimoiy normalarga amal qilish asosan ko'nikmalar va ixtiyoriylik asosida bo'lib, uni buzgan shaxslarga jamoatchilik ta'siri va boshqa turdagi jazolar qo'llanilgan (masalan, urug qabiladan haydash).

Urug'chilik tuzumida o'z-o'zini boshqarishning quyidagi tuzilmalari mavjud bo'lgan:

Birinchidan: Oqsoqollar kengashi. U boshqaruvning asosiy imasalalarini va muayyan ziddiyatli holatlarni hal etgan.

Ikkinchidan: Harbiy boshliqlar. Ular urug'ning yosha a'zolari o'rtasida harbiy tayyorgarlikni tashqil qilgan hamda urush vaqtlarida ular ustidan qo'mondonlikni amalga oshirgan.

Uchinchidan: Umumiy (urug') yig'in. Unda urug'ning voyaga yetgan barcha ayol va erkal erkak a'zolari teng ravishda ishtirok etgan. Urug' yig'inida dohiylar va harbiy boshliqlar saylangan hamda urug hayotining eng muhim masalalari hal etilgan. Urug' yig'inida, shuningdek urush va sulh masalalari, om-maviy ko'chish va ziddiyatlarni hal etishga qaratilgan qarorlar qabul qilingan.

To'rtinchi koinlar. Ular turli xil diniy rasm-rusumlar va maro-simlarni o'tkazish tartiblarini hamda diniy tusdagi qoidalarni shakllantirgan. Shuningdek, diniy sudlovni amalga oshirganlar.

Davlat jamiyat mavjud bo'lishining muhim shakli sifatida davlat shakllanishi jarayoni qancha muddat bo'lishidan qat'i nazar, barcha hollarda bu obyektiv jarayon bo'lib. eng avvalo, u jamiyatning ichki rivojlanishi, uning turli ijtimoiy-iqtisodiy, harbiy-siyosiy, madaniy-tarixiy, etnik, ruhiy, axloqiy--diniy, ekologik-geografik va boshqa shart-sharoitlar bilan bel-gilanadi.

Ushbu jarayonning muayyan sabablarga ko'ra qayd etilgan omillar doirasi o'zgargan, biroq doimo bu sharoitlar-ning muayyan jamlanishi va omillardan birining yetakchi rol o'ynashi bilan kechgan. Davlat jamiyat rivojining muayyan bosqichida undan ajralib chiqqan. O'z navbatida, «jamiyat va «davlat» tushun-chalari avnan bir tushunchalar emas va ularni, albatta, farqlash lozim. Jamivat tushunchasi davlat tushunchasidan kengroq.

Negaki jamivatda davlatdan boshqa tashkilotlar, ya'ni siyosiy partiyalar, siyosiy harakatlar va boshqa jamoat birlashmalari mavjud bo'ladi. Davlat jamiyatning faqat siyosiy qismi, uning bir elementidir.

Jamiyat bilan davlatning tarixiy davrlari ham farqlanadi. Jamiyat davlatga nisbatan ancha oldin shakllangan va o'z rivojini jining boy tarixiga ega. Davlat vujudga kelishi bilan uning jamiyat bilan o'zaro ta'sirining murakkab va ziddiyatli tarixi boshlanadi.

Jamiyatni tashkil etish shakli va boshqaruvchi tizim sifati-da davlat ko'pchilik fuqarolar manfaati yo'lida muayyan funk-siyalarni bajarish, ular o'rtasida yuzaga keladigan ziddiyatlarni hal qilish, manfaatlarni muvofiqlashtirish, inqirozli vaziyatlarni hal qilish xususiyatiga ega.

Davlatning jamiyat mavjud bo'lishining bir shakli sifatidagi o'rnini belgilashda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim: davlat jamiyat bilan bir vaqtda yuzaga kelgan emas.

Davlat ijtimoiy rivojlanishning mahsuli sifatida vujudga kelgan;

davlat tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida shakllangan: davlatning yuzaga kelishiga bir qator omillar, xususan.

Geografik, diniy, ruhiy, iqtisodiy, ijtimoiy omillar sabab bo'lgan.

Davlat va huquqning vujudga kelishi to'g'risidagi nazariyalar Adabiyotlarda davlatning kelib chiqish sabablari to'g'risida turli nazariyalar ilgari suriladi. Bu boradagi fikrlarning xilma-xilligi quyidagilar bilan izohlanadi:

birinchidan, davlatning kelib chiqish jarayoniga ijtimoiy-iqtisodiy, harbiy-siyosiy, tabiiy-iqlimiy, axloqiy-diniy, milliy-tarixiy, ma'naviy-madaniy, ruhiy, ekologik va boshqa omillar ta'sir etgan; ikkinchidan, mazkur masala yuzasidan tadqiqotlar olib bor-gan olimlar turli tarixiy davrlarda yashagan va tabiiyki, insoniyat tomonidan to'plangan turli hajmdagi bilimlardan foydalangan:

uchinchidan, davlatning vujudga kelish jarayonini tushuntirishda olimlar o'z qarashlarining isboti sifatida ko'pincha dunyoning o'zlariga ma'lum bo'lgan hududlarini. na misel tariqasida keltirgan. Masalan, german qabilalarida davlatning kelib chiqishida harbiy omil muhim bo'lsa. Sharq xalqlarida esa davlat suv inshootlarini barpo etish jarayonida shakllangan.

to'rtinchidan, boshqa fanlar yutuqlaridan ruhlangan mu-tafakkirlar ko'pincha bu natijalarni ijtimoiy fanlarga qo'llashga uringan, xususan, u yoki bu fan yutuqlariga asoslanib, davlat-ning vujudga kelish jarayoniga boshqacha qaray boshlagan va shu bilan jamiyat rivojlanishiga boshqa omillarning ta'sir ko'rsatishini e'tibordan chetda qoldirgan;

beshinchidan, nazariyalar mualliflarining qarashlari-ga ularning falsafiy va g'oyaviy yondashuvlari ham muayyan darajada ta'sir qilganligini aytib o'tish joiz.

Demak, muayyan nazariya orqali barcha xalqlarda davlat-ning yuzaga kelishini izohlash mumkin emas.

O'z navbatida, davlat kelib chiqishining osiyocha va yevropacha yo'llari mavjudligini ko'rsatib o'tish mumkin.

Osiyocha yo'l. Osiyoda dastlabki davlatlar bundan besh ming yillar oldin Nil. Tigr. Hind, Ganga. Yanszi. Yevirat kabi yirik daryolarning havzalarida yuzaga kelgan.

Ushbu hududlarda davlat vujudga kelishining asosiy omillari sifatida quyidagilar e'tirof etiladi: sug'orma dehqonchilikning rivojlanishi natijasida yirik irrigatsion tarmoqlarni tashkil etish yuzasidan ommaviy ish-larni yo'lga qo'yishning zarurati; mazkur ishlarga aholini keng miqyosda jalb etilishi:

- irrigatsion ishlarga jalb etilgan kishilar ustidan yagona va markazlashgan rahbarlikni amalga oshirishning zarurati va boshqalar.

Shuni aytib o'tish lozimki huquq – har qanday davlatning tamal toshi bo'lib, u orqali davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar tartibga solinadi. Huquqsiz davlat bo'lishi mumkin emas, chunki huquq qonuniylikni, adolatni va fuqarolarning erkinligini ta'minlaydi. Davlatning kuchi va barqarorligi, avvalo, uning huquqiy asosga tayanishida namoyon bo'ladi.

Shuni alohida ta'kidlash kerak, fuqarolarning huquqiy madaniyati va huquqiy ongining yuqori darajada bo'lishi davlat barqarorligining muhim kafolatlaridan biridir. Huquq insonlar va davlat o'rtasida ishonch ko'prigini yaratadi. Huquq ustuvor bo'lgan jamiyatda adolat hukm suradi, erkinlik qadrlanadi va taraqqiyotga yo'l ochiladi. Demak, har qanday rivojlangan jamiyat va kuchli davlat poydevorida aynan huquqiy tizim yotadi.

REFERENCES

1. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. 2021. 248 bet. Toshkent: TDYU, Sh.A. SAYDULLAYEV
2. Davlat va huquq nazariyasi, 2018 Odilqoriyev X.T.
3. Davlat va huquq nazariyasi, 2009 / 2022 Odilqoriyev X.T.
4. Davlat va huquq nazariyasi, 2000 Boboyev P.